

УДК 930(477)«18»94/477«085/134»

Дубчак Є. В.,
аспірант, Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
evdubchak@yandex.ua

СТАНОВЛЕННЯ ЛИТОВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ПРАЦЯХ ІСТОРИКІВ УНІВЕРСИТЕТУ СВ. ВОЛОДИМИРА В. АНТОНОВИЧА ТА М. ДАШКЕВИЧА

З використанням історико-порівняльного методу проведено аналіз поглядів викладачів університету В. Антоновича та М. Дашкевича щодо історії литовської держави. Висвітлено джерельну базу праць та розглянуто відношення істориків до достовірності литовсько-руського літопису Биховця. Досліджено ставлення науковців до питань державотворення, зокрема, часу заснування перших міст і зосередження владних повноважень, значення впливу зовнішніх умов на підтримку належного рівня військового вишколу литовських племен, прискорення створення єдиної політичної організації та заміни влади жерців на князівську; особливості внутрішнього життя литовської держави за часів князя Міндова, проблеми взаємовідносин Великого князівства Литовського та сусідніх країн. Визначено наявність як розбіжностей, так спільності точок зору науковців – викладачів університету на події XIII ст. з історії культури, зовнішні й внутрішні обставини та їхній вплив на становлення державності Литви.

Ключові слова: Велике князівство Литовське, Галицько-Волинське князівство, літопис, державотворення, князь Міндов, племінна ворожнеча, етнографічний різновид, зовнішній вплив.

Розвиток історичної науки в Імператорському університеті св. Володимира (далі – університет) в останній чверті XIX століття тісно пов'язаний з іменами Володимира Боніфатійовича Антоновича та Миколи Павловича Дашкевича. В. Антонович – видатний історик, археолог, етнограф, один із засновників української історіографії, протягом тридцяти років очолював кафедру російської історії університету. Декілька років він був деканом історико-філологічного факультету, який закінчив у 1860 р. Як голова київської школи вітчизняних істориків В. Антонович мав цілу плеяду знаних учнів, одне з чільних місць серед яких посідає М. Дашкевич.

Діяльність В. Антоновича досліджена в працях істориків М. В. Довнар-Запольського, І. М. Каманіна, М. П. Дашкевича, Д. І. Багалія, О. Ю. Гермайзе, В. І. Ульяновського, В. А. Короткого тощо.

В одній з праць В. Ульяновського та В. Короткого «Володимир Антонович: образ на тлі епохи» підкреслено унікальність докторської дисертації вченого «Очерк истории Великого княжества Литовского до смерти в. к. Ольгерда». Її автор подав початкову історію держави на підставі системного аналізу літописів, корпусу документів Литовської метрики, рукописів «Хронографів», петербурзьких та московських архівів, іноземних джерел. На написання монографії було витрачено 4 роки. Так, «...на момент свого виходу «Очерк истории...» оцінювався як «одно из важнейших явлений нашей исторической литературы последнего времени» (М. П. Дашкевич) та «...чрезвычайно важный вклад в сокровищницу русской истории» (Д. І. Багалія). Обидва ці періоди (княжий і литовський) системно опрацьовані також у літографічних курсах лекцій Антоновича» [4, с. 95]. У передмові до видання «Вибраних творів В. Антоновича» В. Ульяновський зазначив, що литовський період дослідник характеризував як позитивний для розвитку старих общинних начал, а польський – як час руйнування цих начал. Ця дисертація була ґрунтовною реконструкцією політичної історії до XV ст. [5].

Слід зазначити, що один з дослідників В. Антоновича О. І. Левицький намагався пояснити, чому не було видано «суцільної історії України». Він спробував довести, що

у II-й половині XIX ст. нагальними потребами були пошук та розробка найменш досліджуваних періодів, зокрема литовсько-польської доби [4, с. 95].

В одній з характеристик Д. Багалія наголошував, що Антонович «...является одним из самых крупных представителей русской исторической науки... его труды выделяются не только редким знанием источников, но также замечательным критическим талантом. Он является создателем и главой целой школы русских ученых, которая так и называется «Киевской школой». Он является в течении многих лет тем центром, около которого группируются все исследователи и любители истории и древностей Юга России» [4, с. 80].

М. Драгоманов, характеризуючи праці В. Антоновича, вказував на досягнення і недоліки його робіт, вважаючи, що хиби останнього «в більшій ще силі виступають у працях його учнів, зокрема М. П. Дашкевича» [4, с. 80–81].

На думку О. Оглобліна, В. Антонович багато праць присвятив історії Великого князівства Литовського, але «душу віддав Правобережжю XVI–XVIII ст.» [4, с. 99].

О. Гермайзе підкреслював, що В. Антонович оцінював литовський період як позитивне явище. «Антонович старався протиставити Литву з її внутрішнім укладом Польщі і тим порядком, що був Польщею перенесений на Литву й Україну... в Литві, рівняючи литовський устрій до польського, не було слідів отої шляхетської рівноправності, демократії, так само, як не було різких станових границь поміж шляхетським станом і станом не шляхетським... різко характеризував шляхетську демократію» [6, с. 249, 252].

М. Довнар-Запольський також звернув увагу на те, що «...в области западно-русской истории В. Антонович затронул важнейшие вопросы (процессы сложения литовско-русского государства, казачество и гайдамачину, крестьянство, городские классы, церковь). Историк представляет себе древнюю Русь, состоящую из ряда общин с вечевыми центрами, городами. Остатки этих общин еще долгое время существуют в Литовском периоде, проникнутые своими основными началами. Население только и состоит из «общинников и рабов» [6, с. 235–236]. М. Довнар-Запольський навів ряд факторів, згаданих В. Антоновичем, який «...вывел литовское племя из его первобытного состояния» [6, с. 237]. Також перший вважав, що боротьба литовських та руських елементів «... есть привходящий фактор в истории Литовской Руси». Він підкреслював, що стосовно селянства, «...В. Б. не дал в своих трудах определенного ответа, обрисовывающего генезис этого сословия, в связи с общей его теорией исторического процесса» [6, с. 237].

Мета даної роботи – спроба провести порівняльний аналіз поглядів В. Антоновича та М. Дашкевича щодо історії литовської держави за матеріалами їхніх наукових праць [1–3].

В. Антонович дослідив проблему формування Великого князівства Литовського (далі – ВКЛ), що відбулося із значними силами та ресурсами менш ніж за століття. Однак, не зважаючи на велику територію, енергію пануючого народу, стару культуру підлеглого племені та талановитих представників, ВКЛ почало слабшати та розпадатись з такою самою швидкістю, з якою і виникло. Імовірно, на думку В. Антоновича, внутрішнє безсилля вразило цей політичний організм, коли він ледь встиг сформуватись.

На думку вченого, до цього призвели декілька умов, які, власно, спричинили і нарощування могутності ВКЛ. «Причини... – в быстроте этого роста и в племенной разновидности двух этнографических типов... Эти два национальных начала, сливаясь внешним образом, не имели времени для того, чтобы взаимно уразуметь в достаточной степени бытовые, сложившиеся у каждого из них, формы...» [1, с. 4].

На процес державотворення впливали, з одного боку, племінна ворожнеча та етнографічний різновид, з іншого – інтенсивна боротьба з хрестоносцями. На думку В. Антоновича, відносини двох начал, етнографічних та побутових, спроби їх наближення та взаємодії представляли головний інтерес історії ВКЛ, а предметом дослідження стало відтворення умов, за яких проходило суспільне життя князівства.

В. Антонович стверджував, що перша спроба утворити литовську державу та поява литовців на території русичів належить до середини XIII ст. Остаточо це вдалося зробити на початку XIV ст. Для розуміння подій дослідник зробив невеликий опис історії обох народів до входження їх у ВКЛ.

Вчений, йдучи за літописцями, вказував на наявність декількох розвинутих етнографічних типів, серед яких найчисельнішими визначав Жмудь та Литву. Західніше від Жмуді мешкали пруси. Автор вказував на культуру цього народу: «...развили своеобразные признаки первобытной народной культуры... получили развитие народные мифы литовских верований... у них выработалось и установилось жреческое сословие, составившее в продолжении долгого времени единственную объединенную связь между всеми коленами и народами литовского племени...» [1, с. 9].

Однак М. Дашкевич у своїй праці [3] висловив сумніви щодо однаковості культурного ступеня литовських народів у IX – XIII ст. і припустив існування між ними, крім суспільних, і етнографічних відмінностей. Вплив сусідніх народів позначився на племенах, що мешкали ближче до торговельних шляхів. Так, існують дані щодо знання прусами польської мови, збереглися сліди їхнього спілкування з балтійськими слов'янами. Отже, автор припускав, що пруси ще до XIII ст. відчували вплив поляків та помор'ян, які просувалися до їхніх земель [3, с. 8].

За В. Антоновичем, до XIII ст. не існувало політичної влади, спроможної провести об'єднання племен, навіть перші начала державності, на відміну від слов'ян, були відсутні. Автор, на основі аналізу руських літописів X ст., вказував на наявність відомостей про походи русичів на Литву. Однак, ним не було знайдено жодної згадки про міста на литовській території. Про це також свідчать польські джерела щодо опису походів польських князів на прусів та ятвягів. Так, наприклад у хроніці Мартина Галла від 1110 р. описано похід Болеслава III на прусів: «...он не мог занять ни замков, ни городов, которых там вовсе нет» [1, с. 10]. Інший польський історик В. Кадлубек давав подібну характеристику литовських земель в описі походу польського герцога Болеслава Кудрявого в Прусію в 1167 р. [1, с. 10]. Цей похід також описав Длугош: «Уже вожди и войско польское проникли внутрь страны, жестоко истребляя народонаселение ... и предавая пламени многочисленные хутора и села» [1, с. 10]. У описі походу на ятвягів польського герцога Казимира Справедливого у 1192 р. В. Кадлубек згадував, що «...городов же у них

нет; они, подобно диким зверям, незнакомы с городскими стенами» [1, с. 10–11].

За працю В. Антоновича, на відсутність міст вказували й західні джерела. Так, автор житія св. Войтеха, розповідаючи про його місіонерську пригоду в Прусії, згадував тільки сільські поселення. П. Дюсбург в описі підкорення Прусії хрестоносцями також жодного разу не згадав про міста, а лише – про укріплені табори. В Іпатському літописі наприкінці 1420-х рр. подібні укріплення згадувалися як «тверди». Литовська історія Стрийковського свідчить про те, що власне литовські міста почали будуватися лише в середині XIII ст. [1, с. 11].

М. Дашкевич, не зовсім погоджуючись з В. Антоновичем, зазначав, що міста існували, так, наприклад, Терветень на території Жемгали згадувався ще на початку XIII ст. У автора навіть не виникло сумнівів щодо існування міст у ятвягів, яких він вважав одними з найвпертіших та негіддатливих з племен. Дослідник також висловив сумніви з приводу початку заснування міст в Литві та Жмуді не раніше II-ї половини XIII ст., як на це вказував В. Антонович. На основі матеріалу Галицько-Волинського літопису М. Дашкевич зробив припущення, що там міста почали будувати ще в I-й половині XIII ст., а можливо, ще раніше.

В. Антонович також зазначав, що в описах зіткнення сусідів з литовськими племенами до середини XIII ст. жодного разу не згадувалося про їхніх правителів. Відомості про племінних лідерів – волосних старшин з'явилися у середині XIII ст., однак державна влада все ще була відсутня. Свідомцем цього, на думку історика, є відомості Іпатського літопису щодо зіткнення русичів з литовцями. Битва під Дорогочином 1248 р. закінчилася перемогою над ятвягами молодшого брата князя Данила Галицького – Василька, і було вбито понад 40 князів. Під час походу 1256 р. Данила на ятвягів разом із руськими та польськими князями, коли було розорено три волості, згадано лише декілька ятвязьких князів [1, с. 12–13].

Подібний суспільний устрій існував і у Прусії, що підтверджує сказання Вінерта про смерть св. Брунова, де вказано, що пруси жили під владою дрібних волосних лідерів [1, с. 13]. Так само було в Жмуді та Литві. Зокрема, в Іпатському літописі є дані про візит до Галича у 1215 р. литовських князів.

Подібні факти можна зустріти і в литовсько-руському літописі Биховця, який датується серединою XVI ст. В. Антонович звернув увагу на недоліки джерела. На його думку, літописець штучно згрупував матеріал, поставив імена місцевих князів у хибній послідовності і приписав кожному з них звання великого князя литовського. Наприклад, з 39-ти князів до часу княжіння Вітеня, попередника Гедиміна, 20 жили в межах 1186–1235 рр. Між 1240 р. та 1293 р. розміщено 33 імені. Але саме на відомостях цього літопису автор припустив відсутність міст у Жмуді та Литві, як це було в Прусії та ятвягів [1, с. 14–16].

М. Дашкевич зазначив, що дані литовсько-руського літопису слугували джерелом для інших істориків, наприклад, Нарбути, а В. Антонович, хоч і обережно ставився до відомостей цього раритету, своїми висловлюваннями підірвав авторитет останнього. М. Дашкевич, у свою чергу, вважав літопис Биховця, за винятком деяких імен, книжковою вигадкою. Він писав, що В. Антонович не наважився повністю заперечити

історичну важливість даного джерела, надаючи певне значення для історії Литви до XIV ст. деяким легендам, розміщеним у цьому літописі [3, с. 13].

Отже, В. Антонович у своїй праці [1] вказав на відсутність державності у Литві до середини XIII ст. Однак М. Дашкевич, досліджуючи фрагменти монографії В. Антоновича [3, с. 11], вказував, що тісний релігійний зв'язок племен, який виявлявся у підкоренні верховному жерцю Криве–Кривейто, мав привести до політичного єднання. Іншим доказом є відомості галицько–волинського літопису щодо укладання у 1215 р. Романовичами миру з Литвою та Жмуддю. Ця угода була дійсною протягом тривалого часу, литовці навіть надавали допомогу русичам у боротьбі з поляками. В I–й половині XIII ст. «развивалось нечто вроде федерации, в которую входили Литва и Жмудь... не было в Литве мысли об установлении единого государства, которое попытался ввести впервые Миндовг» [3, с. 11]. Отже, автор припускав існування родових федерацій, як у русичів. Про існування союзів князів може свідчити їхня турбота про родинні зв'язки, а також дані щодо тимчасового об'єднання для спільних дій. В Іпатському літописі вказано на згуртування ятвягів під час подій 1215 р., яким допомогли пруси та борти. Але, на думку дослідника, литовські волості збиралися в ополчення для захисту й раніше, про що свідчать приклади того самого літопису щодо XII ст. Під час розгляду особливостей суспільного устрою напередодні виникнення литовсько–руської держави, М. Дашкевич відокремлює I–у половину XIII ст. від попереднього періоду як епоху підготовки Литви до ідеї державного єднання: «Не будь такой подготовки, не была бы возможна и попытка Миндовг» [2, с. 12].

До речі, привертає увагу той факт, що автори по-різному називають засновника ВКЛ – В. Антонович пише «Мендовг», а М. Дашкевич вживає «Міндов».

За В. Антоновичем зовнішні умови змусили литовські племена прискорити утворення єдиної політичної організації та замінити владу жерців на князівську. Зміцненню державного устрою сприяла участь литовців у міжусобицях сусідів, зокрема, з II–ї половини XII ст. вони розпочали втручатися у внутрішні справи Полоцької Русі, а з кінця XII ст. – здійснювати набіги на Русь як заради здобичі, так і задля розширення кордонів. Єднанню литовських племен сприяло також поселення з початку XIII ст. німців, схильних до тенденції завоювань.

М. Дашкевич погоджувався з В. Антоновичем щодо гідності та хоробрості литовців, спираючись на свідчення одного з письменників XII ст., плоцького каноніка Ярослава. Історичні обставини допомогли розвитку бойовничих властивостей, які привели до вироблення дружинного ладу. Новий устрій став підґрунтям в боротьбі з хрестоносцями та сприяв формуванню держави. Але, на думку М. Дашкевича, в II–й половині XII ст.: «...у литовцев возникло бы мало по малу военное государство, если бы даже не поселились в соседстве немцы. Знатные издавна выделялись из народной массы, и княжеское достоинство было, по-видимому, наследственным в их сословии» [3, с. 17].

Участь литовців у міжусобицях дозволяла їм підтримувати належний рівень військового вишколу. М. Дашкевич зазначав, що і В. Антонович також вказував на участь литовців у міжусобицях. Вони втручалися у внутрішні справи сусідніх та інших князівств, що

поступово стало звичним явищем. Литовці брали участь у поході на Київ у 1169 р., надавали допомогу князям південно–західної Русі у боротьбі з угорцями та поляками, навіть іноді звертали увагу і на польські міжусобиці. Усе це приводило до взаємного зближення та впливу, збільшувалося значення торгових та родинних зв'язків племен. «Мирное влияние Руси могло иметь место в особенности со II–й половины XII в., когда отношения обеих народностей начали становиться несколько более благоприятными для литовцев» [3, с. 18]. На факт впливу з боку русичів робив натяки й В. Антонович: «...в продолжении долгого времени литовцам принадлежит роль исключительно пассивная» [3, с. 51].

Отже, відповідно до поглядів В. Антоновича, завдяки впливу зовнішніх умов, а саме німців, розпочалося формування князівської влади ВКЛ. М. Дашкевич, погоджуючись з ним, зазначав, що певний вплив у цьому процесі мали ще поляки та русичі.

На думку В. Антоновича, остаточно на руській території сформувалось ВКЛ з часів заснування князівства, представником якого був Мендовг, в Новгороді Литовському, що належав до Чорної Русі. Із цього періоду розпочалася більш дружня взаємодія між литовцями та русичами.

Щодо факту заснування князівства литовців, М. Дашкевич додержувався іншого погляду. За його словами, В. Антонович знов не наважився повністю заперечити перекази літопису Биховця, оскільки, як помітив автор, він сприйняв за достовірність легенду про заснування держави в Новгороді Литовському. М. Дашкевич наголошував, що не існувало у 1235 р. Новгородського (литовського) князівства, в Новгородку на той час володарював руський князь Ізяслав [3, с. 22].

За даними В. Антоновича, джерелами розширення кордонів власної держави для литовського князя Мендовга стали сили з руських територій та приборкання сусідніх литовських ватажків. Також історик наголошував на підтримці внутрішнього розбрату ВКЛ з боку сусідніх держав – Лівонського ордену, польських князів тощо. Мендовг, який загинув у боротьбі із внутрішніми та зовнішніми загрозами, за життя фактично вказав історичний напрямок до заснування Литовської країни. Гедимін та його спадкоємці, прямуючи прокладеним їхнім попередником шляхом, врятували самобутність литовського народу та створили державний центр для розрізаних західно–руських областей. Як зазначав дослідник, литовські князі спиралися на децентралізаційні прагнення останніх. Вигнанні князі шукали підтримки як всередині, так і за межами ВКЛ. Так, князь Товтіль звернувся по допомогу до Галицько–Волинського князівства (далі – ГВК) й за домовленістю здійснив візит до Лівонського ордену з метою налаштувати його проти Мендовга.

М. Дашкевича у своїй праці [3] висловив сумніви щодо першості Міндова серед литовських ватажків, що закріпилися на руській території. Автор визнав його засновником ВКЛ та погоджувався з В. Антоновичем стосовно того, що литовський володар проводив розумну політику. Міндову вдалося об'єднати литовсько–руські сили та нейтралізувати небезпеку з боку німців, витіснивши їх з деяких районів. Претендуючи на гегемонію, він визнавав за собою права на усі литовські землі, планував підкорити Чернігів та Смоленськ, отримав визнання папи римського 1250 р. Для зміцнення держави

Міндов створив «путь полного сближения с русской народностью» [3, с. 23]. У князя назріла ідея зближення Литви та Русі на рівних засадах, але Литва, за його мріями, мала переважати. За думкою М. Дашкевича, розпочати домінування могло саме Руське начало держави.

Іншою особливістю внутрішнього життя литовської держави за часів Міндова, окрім зв'язків з Руссю, М. Дашкевич вважав феодалізм, про існування якого у ВКЛ свідчили грамоти князя. Руський літопис містить відомості про роди, які мали значні земельні наділи. «В качестве князей упоминаются при нем Изяслав Свислочовский и Глеб в Черной Руси» [3, с. 26]. Родинні зв'язки Міндова з литовсько-жмудськими князями мали велике значення, оскільки він змушений був рахуватись з підлеглими. В. Антонович же у своїй праці [1] залишив осторонь питання виникнення великих землеволодінь у Литві.

М. Дашкевич торкнувся проблеми взаємовідносин ВКЛ та сусідніх держав у праці [2]. ВКЛ не було мирним сусідом навіть на початку, коли літописи стали згадувати про зіткнення з ним, хоча в джерелах і не містилося відомостей про напади з боку Литви до половини XII століття. Імовірно, за думкою М. Дашкевича, напади ці були незначними й нечастими. Автор вважає, що Русь могла б повністю підкорити литовців, якби постійно була б єдиним цілим.

У II-й половині XIII ст. розпочався новий період у відносинах Русі й Литви, що на той час значно зміцніла. Про набіги литовців йшлося у літописах усіх суміжних з нею руських земель. Боротьба ВКЛ і ГВК велася зі змінним успіхом. Руські князі у той період не представляли особливої погрози для ВКЛ.

Литовці на західній окраїні Русі стали грати ту саму роль, що й половці на східній. Частина литовських племен готова була до союзу з русичами. Так, між 1219 і 1221 рр. було укладено угоду про мир, що мала позитивний результат для ГВК. Характерно, що ця історична подія не знайшла відбиття в роботі В. Антоновича. Імовірно, ця угода втратила свою силу під час монгольської навали, оскільки М. Дашкевич писав про поновлення набігів з боку ВКЛ. У середовищі племен Литви й Жмуди назріла ідея про твердження панування над сусідськими землями. Але литовські ватажки, виконуючи роль слов'янських князів, не прагнули до виняткової переваги і ставилися до місцевого населення, з боку якого відчували підтримку, як до єдинокровного.

До навали східних племен, яких М. Дашкевич називав татарами, а В. Антонович – монголами, литовський тиск не міг бути небезпечним для південно-західної Русі. Незабаром після навали Батия влада литовців усталилася та відновилася їхня боротьба за Галич.

Із приходом до влади князя Міндова, метою якого було твердження єдиновладдя й збільшення сил литовської держави, почалися захоплення російських земель по р. Німан. Приєднавши руські землі й зменшивши перевагу руського елемента, Міндов розпочав боротьбу з іншими литовськими князями за об'єднання. Розширюючи межі ВКЛ, князь спрямовував удари на руські області, що межували зі східною окраїною його володінь.

За думкою М. Дашкевича, спочатку литовський князь перебував у дружніх відносинах з князем Данилом Галицьким і навіть надав йому допомогу в боротьбі з ворогами. Однак, обоє розуміли, що зіткнення їхніх держав неминуче. Як і В. Антонович, М. Дашкевич, вважав, що князь Данило пізніше

розпочав боротьбу з Міндовом безуспішними спробами створити антилитовську коаліцію. Князеві Данилу все ж таки вдалося домогтися певних поступок від литовців, але укладений між ними мир виявився недовговічним, і знову почалися взаємні руйнівні набіги.

Отже, за думкою М. Дашкевича, хоч князю Галицькому й вдалося на певний час зупинити розвиток литовської могутності, спроба придушити в зародку Литву закінчилася невдачею.

У результаті аналізу та порівняння поглядів викладачів університету – дослідників історії ВКЛ В. Антоновича та М. Дашкевича можна констатувати наявність як розбіжностей, так спільності точок зору на історичні події XIII ст. М. Дашкевич піддав сумніву достовірність літопису Биховця – джерела наукової праці В. Антоновича. Крім цього, несхожість поглядів прослідковується у питаннях щодо історії культури та становлення державності ВКЛ, відносинах литовців із зовнішнім ворогом. Обидва дослідники визнавали значення зовнішнього тиску на процес державотворення. Але М. Дашкевич, на відміну від В. Антоновича, вважав, що не тільки німці, а й поляки та русичі здійснили певний вплив. М. Дашкевич детальніше розглянув також і внутрішній лад ВКЛ, тоді як у праці його вчителя про феодалізм взагалі не йшлося. В усіх розглянутих працях зазначається, що процес розвитку Литовської держави вдавалося лише стримати.

Список використаних джерел

1. Антонович В. Б. Монографии по истории западной и юго-западной Руси. – Т.1. – К.: Типография Е. Я. Федорова, 1885. – 351 с.
2. Дашкевич Н. П. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным источникам. – К.: В университетской типографии, 1873. – 156 с.
3. Дашкевич Н. П. Заметки по истории Литовско-Русского государства. – К.: Типография Императорского университета Св. Владимира, 1885. – 192 с.
4. Ульяновський В. І., Кортький В. А. Володимир Антонович: образ на тлі епохи. – К.: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1997. – 218 с.
5. Антонович В. Б. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори / Упор. О. Тодійчук, В. Ульяновський. Вст. ст. та коментарі В. Ульяновського. – К.: Либідь, 1995. – 816 с. – URL: www.litopys.org.ua
6. Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. У 3-х томах. Т.2. – К.: Заповіт, 1997. – 448 с., ілюстр.

References

1. Antonovych V. B. Monografii po istorii zapadnoj i jugo-zapadnoj Rusi. – T.1. – K.: Tipografija Ye. Ja. Fedorova, 1885. – 351 s.
2. Dashkevich N. P. Knjazhenie Daniila Galickogo po russkim i inostrannym istochnikam. – K.: V universitetskoj tipografii, 1873. – 156 s.
3. Dashkevich N. P. Zametki po istorii Litovsko-Russkogo gosudarstva. – K.: Tipografija Imperatorskogo universiteta Sv. Vladimira, 1885. – 192 s.
4. Ulyanovsky V. I., Korotky V. A. Volodymyr Antonovych: obraz na tly epohy. – K.: TOV «Mizhnarodna finansova agencija», 1997. – 218 s.
5. Antonovych V. B. Moya spovid: Vybrani istorychny ta publicystychni tvory / Upor. O. Todiychuk, V. Ulyanovsky. Vst. st. ta komentari V. Ulyanovskogo. – K.: Lybid, 1995. – 816 s. – URL: www.litopys.org.ua
6. Syn Ukrainy: Volodymyr Bonifanijovych Antjnivych. Y 3-h tomah. T.2. – K.: Zapovit, 1997. – 448 s., iljustr.

Dubchak Ye. V., PhD student, Kyiv National Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), evdubchak@yandex.ru

The Lithuanian state's formation in works of historians of St. Vladimir's university V. Antonovich and N. Dashkevich

The analysis of the University professors V. Antonovich and M. Dashkevich scientific views about the Lithuanian state history is conducted by the author within this article with the use of historical – comparative method. The appropriate source database of the works and the attitude of the historians to the accuracy of

the Byhovtch's Lithuanian-Russian chronicle is considered. The author made the necessary research of the scientists attitude to questions about the state creation, in particular, the time of the foundation of the first cities and the concentration of power; the value of the influence of external conditions on the support of the appropriate level of Lithuanian tribes military training; acceleration of the creation of a single political organization and the replacement of the authorities of the priests on the princely; features of the domestic life of the Lithuanian state at the time of the prince Mindov, the problems of the relationship of the Grand Duchy of Lithuania and the neighbouring countries. The author defined as the presence of contradictions, so the common points of view of the historians – the University professors on the events of the 13TH century from the history of culture, external and internal circumstances and its influence on the formation of the Lithuanian state.

Keywords: the Grand Duchy of Lithuania, the Principality of Galicia-Volhynia, chronicle, establishment of the state, prince Minden, tribal feud, ethnography variety, external influence.

Дубчак Е. В., аспірант, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), evdubchak@yandex.ru

Становлення литовського господарства в трудах істориків університета св. Владимира В. Антоновича і Н. Дашкевича

С использованием историко-сравнительного метода проведен анализ взглядов преподавателей университета В. Антоновича и М. Дашкевича относительно истории литовского государства. Рассмотрено источниковую базу работ и отношение историков к достоверности литовско-русской летописи Быховца. Исследовано отношения ученых к вопросам создания государства, в частности, времени основания первых городов и сосредоточения властных полномочий, значение влияния внешних условий на поддержку надлежащего уровня военной подготовки литовских племен, ускорение создания единой политической организации и замены власти жрецов на княжескую; особенности внутренней жизни литовского государства во времена князя Миндова, проблемы взаимоотношений Великого княжества Литовского и соседних стран. Определено наличие как расхождений, так общих точек зрения историков – преподавателей университета на события XIII ст. по истории культуры, внешние и внутренние обстоятельства и их влияние на становление государственности Литвы.

Ключевые слова: Великое княжество Литовское, Галицко-Волынское княжество, летопись, державотворчество, князь Миндов, племенная вражда, этнографическая разновидность, внешнее влияние.

УДК 929+37(477.83/.86)«XIX»

Корбяк Д. В.,
аспірант історичного факультету, Львівський національний університет ім. Івана Франка (Україна, Львів), dimonSW1@gmail.com

Викладацько-наукова та освітня діяльність митрополита Сильвестра (Сембратовича)

З метою встановлення ролі митрополита Сильвестра (Сембратовича) у розвитку науки та освіти українського населення на основі досі неопублікованих джерел досліджується відповідна сфера діяльності згаданого церковного діяча. Охарактеризовано його роботу у жіночому монастирі ЧСВВ у Словіті, у Греко-католицькій духовній семінарії Львова, у львівській школі при монастирі оо. Домініканців, у Львівському університеті. Аналіз його наукової спадщини показує суттєвий вклад С. Сембратовича у розвиток теологічних знань. Видавничу діяльність церковного діяча проявлялася у заснуванні та редагуванні окремих релігійно-політичних журналів та публікації літургічної літератури. Визначено роль митрополита у діяльності культурно-освітніх закладів.

Ключові слова: Сильвестр Сембратович, капелан, катехит, префект, теологічний факультет, «Руський Сіон», «Мир».

Постать галицького митрополита і кардинала Сильвестра (Сембратовича) (1836–1898) займає особливе місце у церковному та суспільно-політичному житті Галичини другої половини XIX ст. У період його фактичного управління митрополією (1882–1898) відбулася низка важливих подій. Крім цього, Сильвестр (Сембратович) заклав основні підвалини для активної та широкопланової роботи архієпископа Андрея (Шептицького).

В історіографії немає комплексного монографічного дослідження життєвого шляху та діяльності Сильвестра (Сембратовича) [4; 24; 55]. Висвітлення його науково-педагогічної та культурно-освітньої роботи у поодиноких

біографічних студіях є неповним і фрагментарним. Окремі аспекти такого роду діяльності згаданого галицького митрополита уже піднімалися автором даної статті. Зокрема, досліджено роботу С. Сембратовича у стінах Львівського університету [14].

Джерельну базу даної статті складають матеріали фондів Центрального державного історичного архіву України, м. Львів (ф. 178 (Крайова шкільна рада, м. Львів), ф. 408 (Греко-католицький митрополичий ординаріат, м. Львів), ф. 418 (Монастир домініканців, м. Львів), ф. 451 (Греко-католицька духовна академія, м. Львів), ф. 684 (Протоігуменат монастирів Чину св. Василя Великого, м. Львів)), Державного архіву Львівської області (ф. 26 (Львівський університет)), відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (ф. 167 (Бібліографічний словник Левицького І.)), Державного архіву в Перемишлі (Zespół 142 (Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu)), офіційні документи (навчальні програми Львівського університету [48; 54], матеріали Львівського собору 1891 р. [12], документи папської столиці [52] та відомості газет і журналів (Діло, Душпастир, Руський Сіон, Слово).

Перед тим, як перейти до висвітлення викладацької та наукової діяльності митрополита Сильвестра (Сембратовича), варто коротко проаналізувати здобуту ним освіту. Початкові знання хлопець отримав у народних школах Ясла, Горлиць і Тарнова [50] разом із двома своїми братами [16; 32] і «...відзначався між ними найкращими талантами, бо був завжди відмінним учнем...» [15, арк. 73зв]. Відвідування школи у Тарнові, де у 1848 р. здобували освіту лише сім учнів-русинів посилювало їх бажання навчатися у Перемишлі, де було більше можливостей студіювати українською мовою. Однак передчасна смерть батька у 1848 р. та пов'язане з цим скрутне матеріальне становище сім'ї змусила Сембратовичів припинити навчання. Найбільш здібний із них, Сильвестр, відновив студії у 1850 р., вступивши до першого класу гімназії у Перемишлі [49]. Проте незадовільний стан здоров'я знову змусив його зробити перерву у навчальному процесі. Відтоді братами опікувався їхній дядько, майбутній галицький митрополит о. Йосиф Сембратович. У 1852 р. Сильвестр та Юліан успішно завершили другий клас Львівської гімназії. Тут майбутній галицький митрополит вивчав українську, польську, латинську і німецьку мови, релігію, математику, географію та історію [39, арк. 33зв–34, 64–64зв; 40, арк. 1–7]. Згодом Сильвестр Сембратович з відзнакою закінчив останній курс Цісарської греко-католицької генеральної семінарії у Відні, а 1853 р. вступив до Грецької Колегії Святого Атанасія у Римі. Упродовж 1856–1860 рр. він студіював філософію і теологію в Урбаніанській колегії при Конгрегації поширення віри. С. Сембратович отримав ієрейські свячення 1 листопада 1860 р. від архієпископа Стефана (Миссира) у храмі Святого Атанасія. У Римі 20 червня 1861 р. о. Сильвестр одержав науковий ступінь доктора богослов'я [15, арк. 63зв, 71–71зв, 73–74зв; 19, с. 46–47; 24, с. 205–206; 55, s. 12].

Майбутній митрополит розпочав викладацьку роботу фактично одразу ж після повернення до Галичини. Склавши у листопаді 1861 р. у Перемишлі іспити із канонічного права та пастирської теології [15, арк. 74зв], що надавало право проводити катехизацію у початкових